

Д. Ю. Білінський
м. Житомир

ТАКТИКА НАКАЗУ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ДОМІНУВАННЯ У РОЛЬОВІЙ АСИМЕТРІЇ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Тактикою наказу називають висловлення домінуючою особою власної волі, імперативного розпорядження, що несе в собі прескриптивний характер та спричиняє рольову асиметрію. Тактикою наказу мовець має на меті спонукати адресата, соціальна роль якого є нижчою від адресанта, до вчинення певної дії або зміни його ментального стану [1: 69]. Прескриптивний характер зазначеної тактики характеризується обов'язковістю виконання дії для адресата та пріоритетністю позиції мовця. Джерелом наказу може виступати певна особа, яка займає вищу соціальну роль. Адресат знаходиться в непріоритетній позиції і не володіє правом вирішувати питання про виконання чи невиконання дії. Наказ є невмотивованим, прямим видом спонукання. Виконання дії має бути обов'язковим, невиконання дії карається, оскільки асиметричні рольові відносини між комунікантами підлягають ієрархічній субординації. Вибір способів вираження тактики наказу є прагматично вмотивованим тому, що висловлення будується в залежності від індивідуальних мотивів і цілей мовця, соціальних умов спілкування та рольових відносин між комунікантами [5: 77-78, 3: 214]. У ситуації із рольовою асиметрією користь або вигоду від тактики наказу отримує адресант, при цьому його статус та роль повинні бути вищими ніж статусу та роль слухача.

Тактика наказу здійснюється за допомогою директивного мовленнєвого акту, що може розглядатись учасниками діалогу по-різному: як наказ, дозвіл, заборона. Директив вживається особою із вищою соціальною роллю для позначення спонукання до певної дії, проте не позначає власне виконання цієї дії. З позиції принципу ввічливості директив характеризується негативним її аспектом, відповідно ілюктивна мета суперечить соціальній – встановити взаєморозуміння [4: 83].

Найчастіше директив виражається домінуючою особою за допомогою речення із дієсловом у наказовому стані. Речення, що містять дієслово у наказовому способі, визначаються як такі синтаксичні утворення, що виражають значення інструкції, вказівки, розпорядження одного або декількох комунікантів для реалізації вказаної дії, для здійснення якої існує значна кількість мовних можливостей. Відповідно, форми наказового способу в англійській мові передають наказ, побажання, заклик, вимогу, прохання та інше спонукання до дії [6: 131]. Дієслово в імперативному реченні є єдиним, абсолютно незалежним синтаксичним компонентом, а власне речення є односкладним дієслівним. Наявність одного синтаксично незалежного компонента, в свою чергу, зумовлює і специфіку синтаксичної будови цього типу речення, що виражається у відсутності явно вираженого підмета. Будучи однією з форм вираження нереальної модальності, дієслово в імперативному позначає нереалізованість дії в певний

момент часу, а саме в момент вираження волевиявлення. Відсутність в імперативі часових форм не означає, що дія дієслова знаходиться або представлена поза об'єктивним часом, вона завжди пов'язана з моментом мовлення і повинна слідувати за ним або відразу, або в більш віддаленому майбутньому. Особа, яка виконує домінуючу роль, вживає дієслова в наказовому способі у простих реченнях або у складних реченнях із однорідними конструкціями, як показано у прикладі:

BARTHWICK. ...Say nothing about it to anyone. Tell Wheeler not to speak of it, and ask Mrs. Jones to step up here.

MARLOW. Very good, sir [8: 42].

Містер Бартвік виконує соціальну роль господаря, що надає йому право віддавати ряд наказів, що адресовані слугі. Зазначену тактику він здійснює за допомогою директивного мовленнєвого акту із дієсловом у наказовому способі у простому та складному реченнях з метою отримати певну реакцію адресата. При цьому дієслово доповнюється додатком, що позначає інструкцію виконавцю залежної ролі у простому реченні, а у складному реченні дієслово поєднується із додатками, що позначають осіб, які також виконують залежну від господаря роль, та інструкції для них "*Tell Wheeler not to speak of it...*", "*ask Mrs. Jones to step up here.*". Марлоу, відповідно до власної ролі слуги, змушений погодитися із господарем та виконати його наказ. Його відповідь господарю виражена у мовленнєвому акті згоди (*Very good*) та доповнена ввічливим звертанням (*sir*), що виражає повагу до співрозмовника [2: 77].

Крім того, тактика наказу, що містить дієслово у наказовому способі може доповнюватися експліцитним підметом. В англійській мові підмет зазвичай не вживається з дієсловом у наказовому способі, проте існування окремих випадків використання імені або займенника *you* свідчить про їхню особливу функцію. Наявність імені в реченні із дієсловом у наказовому способі, зазвичай, привертає увагу адресата, а наявність займенника *you*, якщо він виражений експліцитно, можна інтерпретувати як особливу вокативну форму. Речення із дієсловом у наказовому способі, в яких зберігається підмет *you*, носять застережливий характер та можуть виражати певне роздратування. У прикладі нижче зазначена конструкція доповнюється авторською репрезентативною ремаркою, що становить пояснення умов та часу дії, зовнішнього вигляду й поведінки дійових осіб, їхньої міміки, інтонації, психологічного змісту висловлень. Завдяки цій функції реципієнт має змогу сприймати позамовленнєву рольову дійсність.

JOY. Oh, do, and Peachey too!

COLONEL. [Trying to restrain a smile.] Peachey, you talk to her. [Without waiting for MISS BEECH, however, he proceeds.] What'll your aunt say to me if I don't get you down? [7: 56]

У наказі Полковник використовує директив "*Peachey, you talk to her.*" та квеситив (*What'll your aunt say to me if I don't get you down?*), що є реакцією на прохання дочки Джой. Крім того, зазначені мовленнєві акти поєднані авторською ремаркою (*Without waiting for MISS BEECH, however, he proceeds*), яка показує відсутність паузи при здійсненні тактики та, відповідно, позбавлення можливості

іншого учасника розмови відреагувати. Директив містить експліцитний підмет (*You*), що виступає звертанням до особи із нижчою соціальною роллю та виражає певне роздратування проханням дочки.

Отже, здійснення тактики наказу домінуючою особою у випадку рольової асиметрії має такі ознаки як прескриптивний характер, пріоритетність позиції мовця, корисність або вигода адресанта. У ситуаціях із рольовою асиметрією особа із вищою соціальною роллю займає пріоритетну позицію, відповідно, його розпорядження є обов'язковими до виконання. Результатом тактики наказу є певна корисність, що належить особі із домінуючою роллю, в той час як виконавець залежної ролі не має такої можливості та змушений виконувати наказ. Основним компонентом тактики наказу є директивний мовленнєвий акт, що містить інструкції, виражені дієсловом у наказовому стані. Крім того, можливі речення із експліцитним підметом, який виражає особливу форму звернення та носить застережливий характер, що виражає певне роздратування особою із нижчою роллю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохина В. С. Стратегии и тактики коммуникативного поведения в малой социальной группе (семье) / В. С. Анохина // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2008. – № 56. – С. 64-71.
2. Архипова Е. В. Речевой акт согласия/несогласия и средства его выражения в английском языке / Е. В. Архипова // Веснік МДПУ імя І. П. Шамякіна. – № 1 (22). – 2009. – С. 77–81.
3. Борисенко Н. Д. Стратегии и тактики персонажного дискурса британской драмы: социолингвистический аспект / Н. Д. Борисенко // Современные проблемы лингвистики и лингводидактики: концепции и перспективы : материалы Третьей междунар.научн-метод.конф. / редкол. : Т.Н. Астафурова (отв.ред.), О.В. Атьман (отв.ред.). – Волгоград: Изд-во ВолГУ. – 2013. – С. 212-217.
4. Врабель Т. Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук 10.02.04 / Т. Т. Врабель. – Ужгород, 2005. – 241 с.
5. Ерофеева Е. В. Прагматическая реализация категории побудительности во французском дискурсе (на примере речевых актов приказа и команды) / Е. В. Ерофеева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов. – 2014. – № 3 (33). – С. 76–79.
6. Михайленко О. О. Особливості відтворення значень форм наказового способу дієслова у перекладі англійських науково-технічних та художніх текстів / О. О. Михайленко // Вісник СумДУ. Серія "Філологія". – 2007. – № 1. – С. 129–134.
7. Galsworthy J. Joy / J. Galsworthy. – Amazon Digital Services LLC, 2012. – 92 p.
8. Galsworthy J. The Silver Box / J. Galsworthy. – CreateSpace Independent

*СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЛІНГВІСТИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ*

Publishing Platform, 2015. – 66 p.